

РУСКИ ХРИСТИЈАНСКИ

СВЕТА ПИСМА
ИСТОРИЈА
И НАСТАВНИЦИ

Редакційни колегиум
Марія АФІЧ, о. Владислав ВАРґА,
о. мр Михайло МАЛАЦКО, Владимир МЕДСИИ,
Меланія РИМАР, Микола М. ЦАП, Микола ШАНГА

За видавateľох
Владимир ПАЛАНЧАНИН
о. мр Михайло МАЛАЦКО

Одвичательни редактор
Микола ШАНГА

Редакторе
Марія АФІЧ
Микола М. ЦАП

Лекторе
Марія АФІЧ
Меланія РИМАР
Микола М. ЦАП

Дизайн
Любомир СОПКА

Компютерски обробок
Марія ГУДАК
Вероніка ВУЯЧИЧ
Люпка ЦВЕЇЧ

Фотографії
Новинаре „Руского слова“, „Дзвоних“
и зоз приватних архивох

Фотографії на рамикох
– Руски прадки школярох з Петровцох
на „Петровским дзвонє 2008“
– Владика кир Георгий Джуджар на Кирбай у
Новим Вербаше 2008. року
– Ирина Гарди-Ковачевич прима Награду
„Александр Духнович“ за 2007. рок

Видаватель: Новинско-видавательна установа „Руске слово“
Нови Сад, Булевар опшлебодзєня 81 и
Християнски часопис „Дзвони“ Руски Керестур, Маршала Тита 64

ISSN 1821-0309

РУСКИ ХРИСТИЈАНСКИ КАЛЕНДАР

2009

„РУСКЕ СЛОВО“ – „ДЗВОНИ“

НОВИ САД – РУСКИ КЕРЕСТУР

2008

Ігор ЗАДОРЖНИЙ,
м. Мукачево

ІРМОЛОГІОНИ У ЦЕРКОВНО-СПІВОЧІЙ КУЛЬТУРІ ЗАКАРПАТТЯ

Найдавнішу і найтривалішу верству в музичній культурі Закарпаття займає гімнографія (церковна монодія). Джерелами вивчення гімнографічної культури України XVII – XVIII ст. є рукописні і друковані Ірмологіони (Ірмолої)¹, які використовувались у практиці Мукачівської єпархії та за її межами. Вагомим внеском у цьому стало палеографічне і кодикологічне дослідження світового фонду рукописних пам'яток, яке налічує 111 позицій², серед яких більше сорока належать до теренів Закарпаття та Східної Словаччини³. В усвідомлення особливостей розвитку церковно-співочих традицій у Мукачівській єпархії, важливим є простеження використання рукописних і друкованих Ірмологіонів у богослужбовій і навчальній практиці монастирів, на парафіяльних осередках, у навчальних закладах. Збереження і поширення давніх традицій церковного співу тісно пов'язано з монастирями, де вівся літопис, переписувались книги, працювали освічені монахи, видатні церковні та громадські діячі, зосереджувалась значна кількість богословської та богослужбової літератури, переписувались книги, в тому числі Ірмологіони.

До найдавніших на Закарпатті належать Мукачівський монастир на Чернечій горі, Грушівський, з яким деякі дослідники пов'язують початки книгодрукування, Угольський монастир (був осідком марамороських єпископів), Краснобрідський монастир Зішестя Святого Духа, в якому діяла філософська школа, що дала ряд визначних релігійних діячів. З монастирями тісно пов'язана діяльність єпископів,

¹ Ю. Ясиновський. Український нотолінійний Ірмолої як тип гімнографічного збірника: зміст, структура // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Том ССХХVI. Праці Музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – С. 41-56.

² Ю. Ясиновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16 – 18 століть. – Львів, 1996.

³ Ю. Ясиновський. Нотні Ірмолої Східної Словаччини та Закарпаття як пам'ятки українського церковного співу // Slovensko-rusinsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť. Bratislava 2000, с. 331-350.

які внесли вагомий вклад у розвиток освіти краю, зокрема, Йосиф де Камеліс, Михайл-Мануїл Ольшавський, Іоан Брадач, один із найвизначніших просвітителів краю Андрій Бачинський.

Протягом багатьох століть Мукачівський монастир на Чернечій горі був центром духовного життя на Закарпатті. Тут існувала школа для монахів, де вивчали слов'яно-руську граматику, постику і риторику, хронологію та філософію, церковний устав і спів⁴. Основними посібниками навчання церковного співу були рукописні і друковані Ірмологіони. У Мукачівському монастирі використовували львівські і почаївські друковані видання, наприклад, почаївський Ірмологіон 1775 року⁵, в якому збережені по крайні записи підтверджують практику богослужбових відправ з використанням двох крилосів. Слід відзначити те, що у почаївських виданнях було надруковано „алфавіт ірмологісанія”, а це допомагало освоєнню музичної грамоти та підвищувало його навчально-педагогічну функцію. У богослужбових відправах Мукачівського монастиря використовували і львівський друкований Ірмологіон 1709 року⁶, зокрема це засвідчують маргінальні записи „tot Irmoloi Mukacoskoho Mana stira” (зв. 58 арк.) та „Ez. Czen Irmolohion tortozika Csernek hegyi Klastromba” (88 арк.). Значна кількість монастирських осередків засновані у кінці XVII на початок XVIII століття на Мараморощині. В одному з рукописів, „Списание обителей Марамороских древле бывших 1788 р.”⁷, знаходимо дані про заснування, господарську діяльність, наявність друкованих та рукописних книг, серед яких у переліку Бичківського та Бедевлянського монастиря числяться рукописні Ірмологіони.

При монастирях на кінець XVIII століття утворились великі книгозбірні. За каталогами 1780-1781 року в Краснобрідському монастирі числилось 135 книг, у Малоберезнянському монастирі – 205, Углянському – 64, Імегичівському – 45⁸ (в одному з каталогів цього монастиря в переліку книг згадується „Малий Ірмолой друкований”⁹). При організації монастиря в Марія-Повчі 1749 року багато книг придбали з Углянського, Драгівського, Білоцерківського, Боронявського, Мукачівського та Малоберезнянського

⁴ Архимандрит Василий (Пронин). К истории Мукачевского монастыря // Православная мысль. Прага, 1958. – № 4. С. 235-236.

⁵ Інв. № 542, відділу рукописів та стародруків наукової б-ки УжНУ.

⁶ Інв. № 560, відділу рукописів та стародруків наукової б-ки УжНУ.

⁷ Рукопис № 797 фондів Закарпатського краєзнавчого музею.

⁸ О. Мишанич. Література Закарпаття 17-18 століть. – Київ, 1964. – С. 33.

⁹ Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. 64, оп. 1, № 1666.

монастирів¹⁰. Серед кириличних стародруків Маріяповчанського монастиря отців Василіян у користуванні були почаївські друковані Ірмологіони 1766 та 1794 років. Саме по крайні записи з Ірмологіона 1794 року вказують на його належність до лівого крилосу, що додатково підтверджує практику антифонного співу, як у Мукачівському монастирі. У фондах бібліотеки Маріяповчанського монастиря зафіксовані також три рукописні Ірмолої. Один створений у 1848 році у Мукачівському монастирі на Чернечій горі переписувачем Симеоном Везенді, другий у 1882 році в Маріяповчі Іларіоном Малковим, третій рукопис без авторських зазначень¹¹.

Два Ірмологіони числились у каталозі книгозбірні Хрестовоздвиженського монастиря на горі Буківській (тепер Східна Словаччина), яка на середину XIX століття складала 270 книг¹². Внаслідок освітніх реформ в Австрійській імперії Цісар Йосиф II ліквідував значну кількість чоловічих монастирів у 1782-1789 роках. При реорганізації їх фонди переходили в підпорядкування до інших монастирів, що відбилося на міграції літератури. Наприклад, Благовіщенський монастир Бороняви після реформ довгий

Сторінка Ірмологіону 1809 р. Івана Югасевича

¹⁰ І. Панькевич. Матеріали до історії мови Південно-карпатських українців // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. Пряшів, 1970. – Т. 4, кн. 2. – С. 16.

¹¹ Ojtozi Ester. A Máriapócsi basilikák cirillbetűs könyvei. – Debrecen, 1982. – С. 128-129.

¹² ДАЗО Ф. 64, оп. 2, № 1015.

час був у духовній і господарській єдності з Імстичівським, як деякі інші Марамороські монастирі¹³. Ці факти, до деякої міри, утруднюють виявлення Ірмологіонів у каталогах книгосховищ монастирів. Так, про рукописний Ірмолой Боронявського монастиря, який знаходився у відомого дослідника церковної музики Г. Гарднера, повідомляється у дисертації американської монахині Дж. Рокасальво¹⁴. Збережені стародруки, каталоги книгозбірень, безперечно, засвідчують функціонування Ірмологіонів в літургічній практиці монастирів.

Рукописні і друковані Ірмологіони отримали широке поширення і на парафіяльних осередках Мукачівської єпархії. Як ми відзначали, на сьогодні відомо більше сорока рукописних Ірмолоїв, що були у вжитку на теренах Мукачівської єпархії і відносяться до періоду XVII – XIX століть¹⁵. У цих пам'ятках зафіксовані дані про місце і час створення, їх міграцію, прізвища власників та інша інформація. Покрайні записи вказують на досить значну географію поширення збірників: с. Чабин (Сх. Словаччина), с. Данилове (Хустського району), с. Лисиче, с. Шайопалфалва (знаходилось біля м. Мінколяця, Угорщина), с. Онок (Виноградівського району), с. Червеньово (Мукачівського району), с. Доробратів та с. Лоза (Іршавського району), с. Ардо-Поток і с. Ужок (біля Собранців) а також с. Прикра (Східна Словаччина), с. Тюшка, с. Ізки, с. Ростока, с. Бистре (тепер Міжгірський і Воловецький район), с. Невипьке та с. Андріївка (Ужгородщина) та ін. Науковець Г. Палькевич віднайшов рукописні Ірмолої на Східній Словаччині у селах Бодружалъ, Нова Вес, Кружльов, Руська Нова Вес, Товарна – Полянка¹⁶.

Поширення рукописів віддзеркалює і той внутрішній культурно-освітній рух в низовій інтелігенції, котрий ширився по селах протягом XVIII – XIX століть. Ірмологіони купляли і переписували для навчальних потреб, ними користувались у богослужбовій практиці півцочителі. Так, в Ірмолої, що відноситься до другої чверті XVII століття є запис, про те що його купив знаний півцочитель Іоан Рішин (Іван Ріпа) від Іоана Кирлика у 1808 році.

¹³ Монастир св. Благовіщення в Бороняві // „Листок”. – Ужгород, 1890. – С. 65.

¹⁴ J. L. Rocasalvo. A Dissertation... The Plainchant Tradition of Southwestern Rus: Kiev-Lviv-Subcarpathian Rus. Washington, 1985. С. 72.

¹⁵ Ю. Ясеновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. – Львів, 1996.

¹⁶ Г. Палькевич. Матеріали до історії мови південно-карпатських українців // НЗМУКС. – Пряшів, 1970. – № 4, кн. 2. – С. 11-12.

Цим збірником користувався також півцочитель із с. Червеньова Іван Пазуханич, згодом Августин Пазуханич. У даному Ірмолої збережена нотна „абетка” XIX ст. („Ірмологіона шкали нижня, середина і вижня”)¹⁷, яка допомагала засвоювати нотну грамоту.

Збережені нотатки в рукописних Ірмолоях вказують на їх цінну використання в практиці протягом досить тривалого часу. Наприклад, рукописний Ірмологіон другої чверті XVIII століття належав Егерському дякові Івану (1781). Згодом цей збірник був придбаний за 4 золоті у 1832 році Іваном Анталовим, який здійснив його опрацювання. Інший запис засвідчує, що Ірмологіоном користувались у богослужбовій практиці у 1846 році¹⁸. Часто в покрайніх записах вказувалась мета купівлі і назначення книги. В багатьох випадках ці дані засвідчують придбання їх для навчання, зокрема в Ірмолої 1728 року повідомляється, що Іван Зубанич купив його за 18 семаків для сина Яцка, а переписувачем був Михайло Попович Тюшанський (с. Тюшка Міжгірський район)¹⁹. Такі ж записи знаходимо і в рукописному Ірмолої 1736 року (зберігався в с. Убреж біля Собранців, Східна Словаччина), який куплений для навчання синів старшим церковним братом Ардо-Потоцької церкви²⁰.

Ірмолої переписували учні, які навчались нотної грамоти та церковного співу у священників, дяковчителів. Так, Василь Купар із с. Лоза під час навчання церковного співу 1804 року переписав Ірмологіон, про що залишив записи: „...списає Ірмологіон сей рабом Божим младенцем Василям Купар, когда учился шестнадцатого року співати Ірмологіон у дяка Греблянського Михаила”²¹.

Відомий закарпатський пост-філософ, священник Василь Довгович (1783 – 1849) у автобіографії повідомляє, що завдяки природним здібностям він вивчав руську писемність, ірмолой і церковні співи в дяка села Золотарева та в сусідньому селі Кевещлітеті (тепер с. Драгово)²². Отже, ці дані додатково засвідчують використання Ірмологіона як посібника вивчення ірмолойних напівів у навчальній та дяківській практиці, разом з тим й опанування музичної грамоти. Потяг до культури, освіти, кращого життя

¹⁷ Ю. Ясеновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. Львів, 1996. с. 361.

¹⁸ Там само, с. 361.

¹⁹ Там само, с. 290.

²⁰ Там само, с. 381.

²¹ Там само, с. 381.

²² Г. Мацінський. Кінець XVIII – перша половина XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича. До 200-річчя з дня народження (1783-1849) // НЗМУКС. Пряшів, 1982. – № 10. – С. 122.

ВЪ НЕДЕЛЮ СЪ ПЛАННОМУ СЫНЪ ПОЛУЧЕШИ .

Хвалите има Гдне Хвалите Гдъ Алану Ала
 Столци въ храмѣ Гднъ, въ дврехъ дому Гда нашего . Алану :
 Гдъ има твою въ вѣкъ, и память твою въ родъ и родъ . Алану :
 Гдъ Гдъ шъ стана жици въ Иерусалимѣ . Алану :

Исповѣдатеца Гднъ ѡкъ Бгъ, Алану Ала, ѡкъ въ вѣкъ мать его . Алану
 Оутвердншемоу землю на водахъ, Алану Ала, ѡкъ въ вѣ:
 Сѣкою креикою и мышцею высокою, Алану Ала, ѡкъ въ вѣ:
 И испуасшемоу Фараона и Силъ его въ море черное, Алану : ѡкъ
 И збави азъ ны естъ шъ врагъ нашихъ, Алану : ѡкъ въ вѣ:
 Исповѣдатеца Гдъ ибному, Алану : ѡкъ въ вѣкъ :

Прилагаетъ же и сѣ съ краснымъ пеніемъ .

МА РЬ ЦЪ БА ВЪ ЛОНЪ " " СЕ А ЛН ЛЪНЪ " "

ГЪ СЪ ДО ХО И ПЛАКА ХО ПО МА НЕЪ ШЕ СІ ШЪ " " "

СІ " СЪ " НА СІ " СЪ НА А ЛН ЛЪНЪ

АЛ ЛН ЛЪНЪ А АЛ ЛН ЛЪНЪ А АЛ ЛН ЛЪНЪ А АЛ ЛН ЛЪНЪ А

ЛЪНЪ А АЛ ЛН ЛЪНЪ А А ВЕР БИ И ПО СРЕ ДЪ Е А ШЪ

Сторінка Ірмологіону 1809 р. Івана Югасевича

давав і свої внутрішні імпульси для розвитку талантів. Яскравим прикладом цього є знайий на Закарпатті дякоучитель Іван Югасевич-Склярський (1741 – 1814) – надзвичайно обдарована особистість з широкими культурно-освітніми та художньо-мистецькими інтересами. І. Югасевич народився в с. Прикра на Свидничині (Східна Словаччина). Освіту здобув у Львівській братській школі, де навчився мистецтву церковного співу, переписуванню і оформленню книг. Впродовж усього життя служив церковним

співцем та дякоучителем при церквах Мукачівської єпархії. Останні 20 років жив і працював у с. Невицькому біля Ужгорода, де заслужив великого авторитету, обирався війтом, був церковним опікуном. За своє життя переписав значну кількість книг, малював ікони, займався літературною діяльністю, вивчав побут і звичаї народу, усну народну творчість, складав вірші, упорядковував пісенники, календарі, зібрав 370 прислів'їв і приказок під назвою „Общая присловія во товаристві неуких. Время і час молчати і глаголати”.

Як художник, він мистецьки оформляв свої рукописи орнаментальними прикрасами, мініатюрами, майстерно володів каліграфічним письмом, створивши прекрасні твори книжної графіки: Літургікон (1759), Типікон (1800), Вослідованіє (1802), Псалтир (1804), Тріодь (1807), 5 Пісенників, Календарі, значну кількість нотних Ірмологіонів²³.

На сьогодні відомі дані про вісім рукописних Ірмолоїв І. Югасевича:

1. Ірмологіон 1778–1779 рр. (с. Прикра, Східна-Словаччина).
2. Ірмологіон 1784–1785 рр. (с. Прикра).
3. Ірмологіон 1795 р. (с. Невицьке).
4. Ірмологіон 1800 р. (с. Невицьке).
5. Ірмологіон 1806 р. (с. Невицьке).
6. Ірмологіон 1809 р. (знаходився в церкві с. Камійонка, Словаччина).
7. Ірмологіон 1809 р. (використовувався в с. Орляві, с. Андрашівцях, м. Ужгороді).
8. Ірмологіон 1811–1812 рр. (с. Невицьке).

Рукописні Ірмолої Югасевича є цінними пам'ятками церковної гимнографії, які несуть інформацію про напиви дяківської богослужбової практики Закарпаття, духовну, музичну культуру нашого народу. Безперечно, культурно-мистецька діяльність І. Югасевича сприяла поширенню основних форм церковного співу, так як значною кількістю Ірмологіонів користувались і в навчальних цілях, з них робились копії. На Ірмологіоні 1809 року, який зберігався в церкві с. Камійонка на Спшсу (Східна Словаччина) є замітка, що цей Ірмологіон переписав Петро Кузм'як у 1841 році для церкви с. Фольварк²⁴.

²³ В Ірмологіоні 1811-12 рр. Югасевич подає дані про переписані 38 книг. Однак, залишається не з'ясовано, що означає подана цифра – кількість рукописних книг, чи тільки Ірмологіонів.

²⁴ С. Пап. Розвій церковного богослужбового співу (простоспіву) в Мукачівській єпархії // Ірмологіон. – Прашів, 1970. – С. 185.

Поряд із рукописними Ірмологіонами значного поширення набули їх друковані видання, серед яких львівські (1700, 1709, 1757 pp.), почаївські видання (1766, 1775, 1794 pp.), львівський Ірмологіон 1904 року²⁵.

Ужгородській духовній семінарії, яка була важливим осередком навчання і підготовки священників, належало декілька стародрукованих Ірмологіонів. Так, у львівському Ірмологіоні 1709 року²⁶ у пограничних записах наводиться перелік слухачів релігії, які вивчали напиви Ірмологіона 1900-1902 pp. Bakasin Eduard pogyvaradi (Бакошин Едуард з Великого Варадину), Bihun Pál munkacsi (Бігун Павло з Мукачева), Gyurisin Mihaly munkacsi circulator (Юришин Мігаль з Мукачева), Ivaskovics Sandor munkacsi (Івашкович Шандор з Мукачева) та інші (арк. 140-142), (арк. 194-196). Серед слухачів Андрія Медвецького відзначено як „сладкопівця”, який, очевидно, володів найкращими голосовими даними. Вивчення напівів Ірмологіона вихованцями духовної семінарії підтверджуються і наступними записами: „Nady Bereznán 1901 július 24 Tanulmányozta Konratovics Iren III. h. h. rűspröki konviktsi tanulmányi felűgyalö” (Великий Березний 1901 року 24 липня Конратович Ірен, навчальний інспектор вивчав із третьокурсниками єпископського конвікту) (арк. 36-38).

Відзначимо, що серед стародруків у семінарії використовували і почаївські видання, зокрема Ірмологіон 1794 року²⁷, у якому на форзаці наведено список 24-х студентів другого року навчання 1877-1878 років: Az 1877:8 in navevben II-od evesek voltak, de в переліку прізвища: Bacsinszky Antal (Бачинський Антал), Csernek Janos (Чернек Янош), Dobra Gyula (Добра Дюла), Popovic Victor (Попович Віктор), Sarody Bazil (Шароді Василь), Szabo Orest (Сабо Орест), Szmeczkovizky... (Смерековицький), Tivodor Istvan (Тіводор Іштван) і ряд інших. У списку згадується майбутній священник, етнограф, письменник й історик Калман Жаткович. В даному Ірмологіоні понижені нижні частини сторінок, з яких багато реставровано.

²⁵ Так, примірник львівського Ірмологіону 1904 року знаходиться нині в церкві Рождества Пресв'ятої Богородиці Росвигова (мікрорайон Мукачева, колише с. Росвітів) в о. Івана Геревича. Цей збірник використовувався дяком цієї ж церкви Скибою Дьордем Яношовичем (1904-1987), по смерті якого, дружина, Гафія Скиба, подарувала Ірмологіон для збереження і використання в церкві. Такий же Ірмологіон ми виявили на крилосі греко-католицької церкви с. Доробратово, Іршавського району.

²⁶ Львівський друкований Ірмологіон 1709 року. – НБ УжНУ, відділ рукописів і стародруків, інв. № 558.

²⁷ Почаївський друкований Ірмологіон 1794 року. – НБ УжНУ, відділ рукописів і стародруків, інв. № 557.

наявні дописи музичного тексту, докладно нотну азбуку „алфавіт ірмологісанія”, що допомагало опануванню гексахордової системи. Переконливим свідченням міцності традицій релігійної культури, шанування духовних надбань церковними громадами є збереження сьогодні в окремих церквах Закарпаття богослужбової літератури, зокрема стародрукованих Ірмологіонів XVIII століття. Нами вивчено маргінальні записи Ірмологіонів, які зберігаються у церквах с. Імстичево, с. Залуж, с. Тур'я-Ремста. У цих збірниках виявлені дати підтверджують їх використання в богослужбівній практиці з середини XVIII і навіть на початок XX століття.

Серед стародруків у фондах бібліотеки Ужгородського національного університету знаходиться львівський друкований Ірмологіон 1700 року з унікальними записами збереження його протягом двох століть в родині Мешко²⁸. Покрайні записи Ірмологіона – це своєрідна хроніка зберігання книги в родині багатьох поколінь, де професія священника та півцоучителя була традицією. Зафіксовані окремі родинні події, що охоплюють період з 1738 по 1933 рік, дають можливість простежити використання збірника у селах Арданові, Дешковиці, Сваляві, Вишкові, Богдан, в містах Сиготі та Ужгороді. Ірмологіони були основними посібниками у вивченні церковних напівів в процесі підготовки як до вступу, так і під час навчання в Ужгородській учительській семінарії, що підтверджують опрацьовані покарайні записи стародруків з фондів Закарпатського краєзнавчого музею²⁹.

Таким чином, здійснений огляд використання рукописних і друкованих Ірмологіонів у богослужбовій практиці монастирів, на парафіяльних осередках, у навчальних закладах протягом кількох століть вказує на активні творчі процеси поширення і функціонування сакральної монодії протягом XVII – XIX століть і тісний зв'язок церковно-співочої культури Мукачівської єпархії із загальноукраїнською ірмологіною традицією.

²⁸ Львівський друкований Ірмологіон 1700 року. – НБ УжНУ, відділ рукописів і стародруків, інв. № 559.

²⁹ І. Задорожний. Маргінальні записи друкованих нотолінійних Ірмологіонів у книгозбірнях Закарпаття // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. X-XI. – С. 112-117.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>